

Autonómiakutatási esszé-tanulmány V.

Futball és autonómia a Feröer szigeteken

Az Atlanti-óceán északi részén fekvő kis szigetcsoport minden belső kérdésben korlátlan önkormányzatot kapott Dániától.

A magyarok többsége valószínűleg akkor hallott először a Feröer szigetekről, amikor a labdarúgó-Európa-bajnokság selejtezőjében két mérkőzést játszottunk a csapatával.

Pedig érdemes jobban megismerni ezt a kis észak-európai országot, amely irigylésre méltó autonómiát harcolt ki magának az utóbbi évszázadokban.

Bő egy évvel ezelőtt, 2014. október 14-én a magyar labdarúgó-válogatott 1-0-s győzelmet aratott Tórshavnban a házigazda Feröer szigeteken ellen. Rá egy évre a visszavágón nemzeti tizenegyünk Budapesten ismét győzött – 2-1-re – az Európa-bajnoki selejtező mérkőzésen, a Groupama Arénában (korábban Albert Flórián Stadion), az Üllői úton. Sokan Magyarországon ekkor hallottak életükben először ellenfelünkről, a Feröer szigetekről, és ezt is a nemzetközi labdarúgásnak köszönhetjük.

A média és a „szakma” szűken a sporteseményre koncentrált, és többnyire csak az ellenfél csapatáról tájékoztatott. Alig néhány adatot említve arról, kik is a feröeriek, hol és hogyan, milyen társadalmi-kulturális berendezkedésben élnek. Arról nem szóltak, hogyan jutottak el egy olyan autonómiamodellig, amely lehetővé tette, hogy önálló csapattal induljanak Európa legrangosabb futballtornáján, az Eb-n. Tekintsünk vissza volt ellenfelünkre, arra a szimpatikus kis csapatra, amely kétszer is méltó partner volt, s képviselt egy piciny északi népet, amely olyan társadalmi szerkezetben él, amelyet oly sok határon túli magyar akar, kíván és szeretne, s bennünket, anyaországi magyarokat is megelégedettséggel töltene el.

Kis ország a Juh-szigeteken

Hol is található a Feröer szigetek?

Meg lehetne adni az északi szélesség és a nyugati hosszúság fokait, s „tudományoskodva”, mintegy GPS-koordinátaként meghatározni a szigetek elhelyezkedését az Atlanti-óceán északi részén. De talán jobb, ha egy Mercedes-jelvényt vagy emblémát képzel maga elé a kedves olvasó, és a „Merci-csillag” körívén látja Norvégiát, Skóciát és Izlandot, ezek metszéspontjában, a kör közepén találja a Dániához tartozó Feröer szigetcsoportot, amelyet tizenhét kisebb-nagyobb sziget alkot. Közülük egy lakatlan (a területhez tartozik még tizenegy holm és hétszázötven sziklazátony). Az elnevezés magyar fordításban Juh-szigeteket jelöl, amelyre a feröeri címer (kék pajzsoson egy fehér kos) is utal.

A szigetek összlakossága 48 553 fő (2014-es adat), amely a precíz felmérés szerint 17 694 háztartásban él. 12 388-an laknak a legnagyobb szigeten lévő fővárosban, Tórshavnban, amely agglomerációjával 19 655 főt tesz ki, s a hét közigazgatási egység egyikét – természetesen a legjelentősebbet – képezi. A népesség lassan növekszik. A Feröer szigetek teljes területe 1395,74 km². A lakosság 98 százaléka keresztény (84 százaléka evangélikus), körülbelül ennyi az őslakosok aránya is, a legtöbb beköltöző lengyel. A szigetekhez legközelebb eső lakott terület mintegy háromszáz kilométerre található.

A Feröer szigetek a Dán Királysághoz tartozik (területének 3,7 százaléka), amely alkotmányos monarchia, élén II. Margit dán királynővel. Dánia 1973-tól tagja az Európai Uniónak, autonóm területe azonban nem, s ez adja speciális jogállását. Ennek köszönhetően úgy delegál két tagot a koppenhágai parlamentbe (Folketing), hogy önálló parlamenttel (Logting) és kormánnyal rendelkezik. A miniszterelnök a szociáldemokrata Aksel V. Johannesen. Dánia tagja a NATO-nak,

de a Feröer szigetek 2005 óta önálló kül- és biztonságpolitikát folytat: hadserege nincs, viszont az egyik szigeten egy NATO-radarállomás található. Fizetőeszközük is kettős: a feröeri és a dán korona. Ez a kettősség határozza meg a nyelvhasználatot is, az utóbbi évtizedekben „hangsúlyeltolódás” mutatkozik a feröeri, a legkisebb germán nyelv javára, kommunikációs nyelvvé „fokozva le” a dán.

A hosszú út az önrendelkezésig

A legkorábban keletkezett szöveg 825-ben említi a szigeteket. A *Feröeriek sagája* a vikingek koráig vezet vissza. A terület 1035-től Norvégiához tartozott, és középkori népessége mintegy négyezer főt tett ki. A dán–norvég perszonálunió létrejöttével 1380-ban került a dán korona fennhatósága alá – hűbérurak birtokaként. Nem kímélték a lakosságot a középkori kalózkodók és kalandorok sem.

Az 1814-es kielői béke után a perszonálunió föl bomlott, a Feröer szigetek Dánia egyik megyéjévé vált, királyi monopóliumként, ahol a halászatból előállított sózott tőkehal volt a fő megélhetési forrás. 1829 és 1847 között épültek föl a feröeri fatemplomok, 1845-ben nyílt meg az első iskola. 1854-ben jelent meg az első nyelvtankönyv. 1856-ban a királyi kereskedelmi monopólium átadta helyét a szabadkereskedelemnek.

A 19. század végén alakul ki a nemzeti mozgalom: a Feröeri Népfőiskola megalapításában csúcspontot ér el 1899-ben. 1906-ban alakulnak meg az első helyi politikai pártok. 1919-ben két, Koppenhágában tanuló „szigeti” diák megtervezte a feröeri lobogót. A nemzeti himnuszt (*Én szép országom*) a '30-as évektől éneklék. A feröeri nyelv 1938-ban vált oktatási nyelvvé, egyenrangú a dánval.

A német csapatok dániai bevonulása után, 1940 áprilisában Nagy-Britannia stratégiai okokból megszállta a szigetcsoportot. Így a feröeriek öt évig tapasztalatot gyűjthettek a Dániától független saját irányításból. Ezek az önkormányzati tapasztalatok és a háborús évek gazdasági fejlődése (hajózás saját zászló alatt, halászat, ipar) megerősítették a nagyobb függetlenség iránti vágyat.

Az 1946. szeptember 14-én megtartott népszavazáson a résztvevők szűk többsége a teljes függetlenség mellett voksolt, és a helyi Logting (parlament) ki is kiáltotta azt. A dán kormány viszont a 66,4 százalékos részvételt alacsonynak találta, így nem fogadta el a szavazás eredményét. Rövid tárgyalások után 1948. április 1-jén életbe léptették az autonómiatörvényt, amellyel a szigetcsoport minden belső kérdésben korlátlan önkormányzatot kapott. A dán kormányzó visszahívásra került. A Feröer szigetek 1970-től az Északi Tanács keretei között szorosban együttműködik a skandináv államokkal, kiemelten Izlanddal, Grönlanddal és Shetlanddal.

Mivel kikötői egész évben jégmentesek, a halászat, a halfeldolgozás, a hajó- és kompkezelés, valamint a hajójavítás határozzák meg a szigetek iparát és kereskedelmét, amit a tradicionális juhtenyésztés és gyapjúfeldolgozás egészít ki. Gazdaságuk 1970 és 1990 között dinamikusan fejlődött, majd rövid megtorpanás után ismét növekedési pályára állt.

Egyetem és sport

A Tórshavnban működő Feröeri Egyetemet (Academia Færoensis) 1965-ben alapították az 1952-ben létrehozott Feröeri Tudományos Társaság tagjai, kezdetben egy professzorral és egy irodavezetővel. Napjainkban három kara van: Feröeri Nyelv és Irodalom, Természet- és Műszaki Tudományok, Történelem- és Társadalomtudományok. A karok BSc-, MSc- és PhD-képzést is kínálnak. A képzés nyelve feröeri, egyedül a világon. Az oktatók száma negyvenöt fő, a hallgatóké százharminc.

A szigetcsoport nem egészen ötvenezres lakosságából tizenháromezer fő igazolt sportoló, közülük ötezren fociznak. Feröer 1988 óta az UEFA és a FIFA tagja, s törekszik a NOB-tagságra is. A labdarúgó-válogatott eddig még Eb-re vagy vb-re nem jutott ki. Engedjék meg e sorok hungarológus szerzőjének, hogy kijutott-nak, sőt győztesnek tekintse azokat a feröeri válogatott labdarúgókat, akik a dán, norvég, svéd stb. csapatokban játszó profi társaikkal együtt voltak kerettagok, és léptek pályára a villanyfényes esti meccseken, hogy délután még a munkahelyükön dolgoztak.

Muravidék versus Åland-szigetek, avagy mire (lenne) jó az autonómia

A kisebbségeknek adott szabadság megmen-tett harmincezer svédet, és nem dőlt össze a vi-lág, csak a finnek lettek gazdagabbak.

Muravidéki magyarok és Åland-szigeteki svédek: két őshonos, kis lélekszámú kisebbség Szlovéniában, illetve Finnországban. Sorsuk két ellentétes példa arra, hogy egy nemzetállamban a többségi nemzet mennyire segíti vagy gátolja egy etnikai, kulturális kisebbség megmaradását, fejlődését.

Már az is krimibe illő, ahogy a Muravidéket – Alsólendva (Lendava) és környéke Muraszombatig (Murska Sobota) – 1919/1920-ban elvesztettük, bár a határ végleges kijelölése csak 1921 szeptembere és 1922 novembere között történt meg, népszavazás nélkül. A Muravidék területe bő kilencszáz négyzetkilométer, és akkori magyar lakossága mintegy huszonnégyezer fő volt. Magát az elcsatolás nagyhatalmi ötletét a helyi szlovén/vend törekvések mellett az (is) adta, hogy a formálódó délszláv állam és a „bővülő” Románia összeveszett a koncon, tételesen a Bánáton. Nagy feszültség keletkezett az antant kegyencei között, hogy kié is legyen a Magyar Királyságtól elszakított terület. Párizs meggyőzte az akkori pánszerb irredentizmus atyját, Nikola Pašićot (1845–1926), hogy legyen nagyvonalú, s „engedje át” (mintha valaha is az „övé” lett volna) Temesvárt és környékét a románoknak, ezért a gesztusáért pedig majd nyugati irányban kárpótolják más területekkel (Muravidék). Az agg politikus, későbbi többszörös királyi miniszterelnök, a szerb radikálisok vezére, hagyta magát meggyőzni, ezzel is kimutatva Szerbia „Piemont-jellegét” a délszláv egyesülési folyamatban.

Egy autonómia születése

Ezen időszakra esik „északon” a Finn Köztársaság létrejötte, 1917 decemberének végén ugyanis a finnek hihetetlen ügyességgel kiszakadnak a formálódó Szovjet-Oroszországból, búcsút intenek a győztes Leninnek és álomállamának. Rövid, de annál keményebb polgárháború után, 1920-tól Helsinki már saját magával törődik. A fiatal állam délnyugati részén található, döntő többségében svédek lakta hatezer-öt-száz(!) apróbb-nagyobb szigetnek – összterülete

1527 négyzetkilométer, lakosainak száma ekkor húszezer fő – területi-etnikai autonómiát biztosítanak Åland-szigetek (finnül Ahvenanmaa) néven 1921-ben.

A finnországi svéd önkormányzat a Max Weber-i protestáns etika elvi alapján jött létre. Olyan fogalmak mentén, mint a többségi önkorlátozás, az életformáló nyelvi és kutúrfilozófia, a szerzési ösztön minimalizálása, az empíria és empátia, a tolerancia, a közjó, a racionalitás, az erkölcsi és vallási alapon álló történelmi társadalomfejlődés (puritanizmus). Úgy látszik, ezek a fogalmak akkortájt és részben ma is ismeretlenek Belgrádban és Bukarestben, bár szó nélkül aláírtak mindent a párizsi békeszerződésekben, melyeknek része a kisebbségvédelem is. A finnek a területükön létrehozott, Mariehamn fővárosú (az egyetlen város az autonómiában) svéd önkormányzatot annyira komolyan veszik, hogy a későbbiekben esetlegesen előforduló etnikai vitás kérdések eldöntésére a Népszövetséget kérik föl, déli szomszédainkat azonban a magyar területek megszerzése után már semmi nem érdekli. Hiába fordulnak a helyi magyarok és a budapesti kormány is számtalan beadvánnyal a világszervezethez a két világháború között.

A finnországi svédek berendezkednek, és kezdik kialakítani intézményeiket, iskoláikat, sajtójukat, politikai szervezeteiket. A Muravidékről pedig már a húszas évek folyamán megindul a magyarok ki- és elvándorlása a tengerentúlra és a csonkaországba. Sajnálatosan elsősorban az értelmiség: papok, tanítók, tanárok, tisztviselők és mások. Lelassul, majd a királyi diktatúra bevezetése (1929) után megáll az a gazdasági fejlődés, prosperitás, amelyet a századforduló lendülete adott, s a Muravidék a térség (mai napig) legszegényebb régiójává válik.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot felváltó Jugoszláv Királyság közigazgatásilag 10 bán-ságra oszlik. Ezekből az elcsatolt magyarság háromban (dunai, központja Újvidék [Novi Sad]; szávai, központja Zágráb és a drávai, központja Ljubljana) „érdekelt”. A harmadikba tartozik a Muravidék, ahol a legendásabb a nemzetiségi elnyomás, de ennek ellenére a magyar lakosság létszáma folyamatosan csökken, a finnországi svédek viszont enyhe népességnövekedést mutatnak a harmincas években.

Az utak szétválnak

A második világháborúban Finnország kétszer is harcolt a sztálini Szovjetunióval. Először az 1939/40-es téli háborúban: hősiessé védekezett az országra törő, agresszor Vörös Hadséggel szemben.

A finnek svéd önkéntesek és az Åland-szigeteki „finn” svédek segítik a legnagyobb számban. Utána 1941 és 1944 között már Németország oldalán vesznek részt a harci cselekményekben. Bár Finnország jelentős karéliei területeit rabolja el a Szovjetunió, az Åland Autónomia megnyirbálása föl sem merül, mindössze a Népszövetség helyébe az Egyesült Nemzetek Szervezete lépett.

1941 áprilisában, Jugoszlávia első szétesése után a magyar hadsereg bevonul a Muravidékre (a Muraközbe, a Drávaszögbe és Bácskába) is. Visszaállítják a magyar közigazgatást, és sok magyart besoroznak a hadseregbe, közülük többen soha nem térnek vissza szülőföldjükre. A háború végén a Muravidék visszakerül Jugoszlávia akkor Szlovén Népköztársaság elnevezésű tagköztársaságához, de itt nem történnek a délvidéki magyar népiirtáshoz hasonló szélsőséges etnikai atrocitások. Ekkor a helyi magyarok lélekszáma mintegy tizenkétezer-tizennégyezer fő.

Egy népfogyatkozás anatómiája

Nem sokkal a háború vége után, 1948 őszén, a Sztálin–Tito-konfliktus miatt vasfüggöny ereszkedik a Drávára és a Murára egészen 1963-ig. Az '56-os forradalom előestéjén az MDP küldöttsége bocsánatot kért a jugoszláv vezetőktől, és Tito novemberben meggyőzte Hruscsovot Kádár személyét illetően, de 1958-ban határozottan elítélte Nagy Imrét kivégzését. A vértől csöpögő kezű Kádár megsértődött, s csak Tito '63-as budapesti látogatásakor enyhült meg (a két ország viszonya is).

A Muravidéki Magyar Nemzeti Öngazgatási Közösség (MMNÖK) 1949-ben alakult meg, de pár évre rá megszűnt. Ezzel a Muravidék a perifériák perifériájává vált. A magyar elemi iskolák színvonala zuhant, a vegyes házasságok száma nőtt, az asszimiláció vésszen felgyorsult. A '60-as évek politikai (fél)fordulatot hozott: megindult a kétnyelvű (magyar–szlovén) képzés a teljes közoktatás területén, Ausztria közelsége azon-

ban elszívó erővel hatott a muravidéki magyarságra a vendégmunkás-rendszer kialakulása után (1972-ben 1,2 millió jugoszláv állampolgár dolgozott Nyugaton). 1974-ben, az új jugoszláv alkotmány életbe lépése után megszületett köztársasági szinten a szlovén alkotmány is, amely kimondta az autochton (őshonos) szlovéniai kisebbségek (magyar és olasz) pozitív diszkriminációját. A szlovén párt- és állami vezetőség konkrét lépéseket is tett, de a beolvadás, önfeladás tendenciáját már csak lassítani tudta. 1975-ben két Magyar Nemzetiségi Oktatási-Művelődési Érdekközösség is megalakult, Lendván és Muraszombatban, bővült a sajtó- és a könyvkiadás, a rádió, 1981-ben magyar lektorátus nyílt a Ljubljana Egyetemen, 1985-ben Magyar Tanszék a Maribori Egyetemen, de ezen lépések sem tudták megállítani a magyarság tízezer fő alá apadását. A független Szlovénia kikiáltása utáni első népszámlálás 1991-ben 8720 magyart regisztrál a Muravidéken, a 2001-es mindössze 6243-at. A 2011-es, amely adatbázis alapú becslés, már csak 5500–5800 főre teszi a magyarok számát.

Mintaszerű önrendelkezés

Alapvetően másképp zajlik az élet az Åland-szigetek autonómiájában, ahol a svéd lakosság létszáma folyamatosan nőtt, s az ezredfordulóra elérte a huszonhétezer főt, s mára már megközelíti a harmincezret. A terület finanszírozója a finn költségvetés, meghatározott évi kvóta szerint (0,46 százalék, kb. 160 millió euró). Emellett a teljes adó- és illetékbevételek is helyben marad, de pályázhat az autonómia állami segélyekre és kölcsönökre is.

A hatalmi ágak megoszlása: a kétkamarás, többpárti parlament (Landsting), a tartományi kormány (Landkapsstyrelse) és a tartományi önkormányzatok. A kormány hat főosztállyal (minisztériumok) rendelkezik, élén a kormányzó áll, akit a finn államfő nevez ki. A törvényeket a harmincfős parlament hozza.

A bírói hatalmat a finn törvények szerint gyakorolják. Az Åland-szigetcsoport Európa négy (Ciprus, Gibraltár, Svalbardi /korábban Spitzbergák/) demilitarizált övezeteinek egyike, lakosai külön útlevelel rendelkeznek.

A szigeteknek önálló svéd nyelvű oktatási rendszere van: kilencosztályos általános iskola,

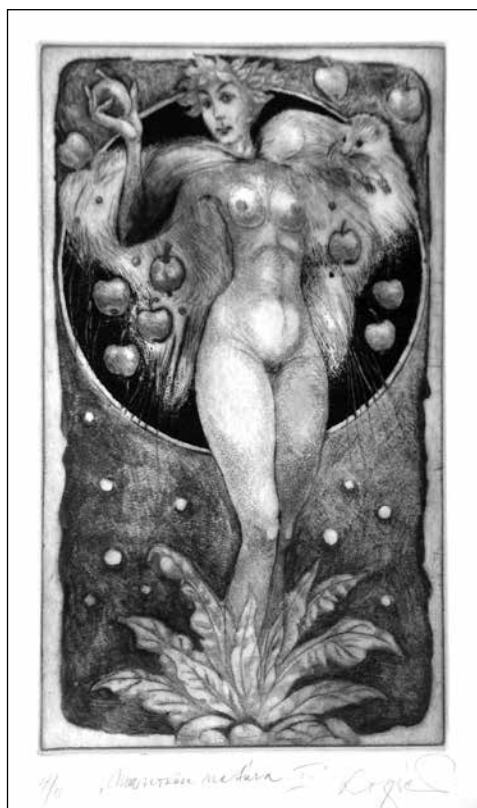
háromosztályos középiskola. A felsőoktatást három intézmény látja el: Műszaki Egyetem, Zeneakadémia és Rendőr-akadémia. Állandó színház, Szépművészeti és Tengerészeti Múzeum is található a kis autonómiában, ahol két napilap jelenik meg, s 1984 óta saját tévéállomás és független rádió gazdagítja a médiát. 2006-ban a finn (fi.) internetkódot felváltotta az önálló (ax.) világhálós kód. A szigeteken 1954-től saját zászló és címer használatos, ezeket egészítik ki 1984-től a belső használatra kibocsátott Áland-postabélyegek. Hivatalos ünnepnap az Áland önkormányzatok napja, amely a parlament megnyitásának ünnepe.

A számok nem hazudnak

Csaknem száz év történetét tekintettük át vázlatosan. Ebből az látszik, hogy a muravidéki magyarság hogyan fogyatkozott negyedére-ötödére, miközben a hasonló nagyságú és lélekszámú, de lényegesen rosszabb földrajzi adottságú területen autonómiában élő finnországi svédek száma harmadával nőtt. Történt ez annak ellenére, hogy a múlt század '70-es, '80-as éveiben a jugoszláv nemzetiségi politikát össze sem lehetett hasonlítani például a románnal vagy a szovjettel,

és a jugoszlávon belül is kiemelkedett a szlovén, türelmével, törvényességével és korrektségével. Ez még fokozódott az önálló Szlovénia létrejöttével. De a számok (tények) makacs dolgok, s a muravidéki magyarság fölszívódása nem egyedi jelenség. Ugyanez történt az Órvidéken (Burgenland, Ausztria) is, mint ahogy magyar ember hírmondónak sem maradt a Muraközben (Csáktornya [Čakovec] és környéke, Horvátország). A legrámaibb magyar népességcsökkenés is a keresztény-katolikus Horvátországban történt, ahol az 1910-es népszámlálás száztízezer magyart tartott nyilván, a legutóbbi, 2011-es pedig bő tízezret a Drávaszögben (Dél-Baranya), amelyet csak 1945-ben csatoltak Horvátországhoz.

Ne legyenek illúzióink! A szórványosodás folyamata egyaránt hat a Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben és a Délvidéken is. A megmaradásra gyógyírt csak és kizárólag a tömbmagyarság autonómiája jelenthetne, amely létforma megmentett harmincezer svédet, és nem dőlt össze a világ. Csak a finnek lettek gazdagabbak, s vívták ki azt az elismerést, amelyet méltán megérdemelnek.

Manöken natúra V., színes cinkkarc, 1989